

Radovan Grahovac

Zoran Pokupec Potret gubitnika? (1948. - 2009.)

“O, bar da sam luda!
Da nosit mogu šarenu mu halju!”
(Shakespeare, *Kako vam se drago*)

Zoran Pokupec, Pinki kako smo ga zvali (ja sam ga u međusobnim kontaktima nazivao Pinkion, a ponekad bih u prepisci pisao s “y” – Pinky), glumac kako je sam sebe označavao, rođen u Zagrebu-Hrvatska kako je govorio, živio i radio – glumio – u Zagrebu, Dubrovniku, Varaždinu pa opet u Dubrovniku i na kraju po osobnom izboru u Istri, u malome mjestu Juricani između Buja i Umaga, gdje je i umro, kremiran je u Zagrebu, vjerojatno po vlastitoj želji, bio je moj prijatelj više od 40 godina.

Zajednički poznanici i prijatelji javili su mi datum kremiranja i kako sam pročitao u novinama da će se u Varaždinu u Hrvatskom narodnom kazalištu dan prije održati komemoraci-

ja, odlučio sam, pošto sam i osobno radio u tom kazalištu, na svojemu putu od Beča do Zagreba napraviti stanku i nazočiti tom zajedničkom svečanom činu “sjećanja” i “ispraćanja”.

Ubrzo nakon dolaska u varaždinsko kazalište mogao sam se uvjeriti da ono što se događa ne mora neophodno odgovarati svojemu nazivu. U velikoj i meni dražjoj dvorani varaždinskoga kazališta skupilo se jedva desetak ljudi koji su svaki za sebe sjedili razbacani po gledalištu. Zastor je bio podignut i ogromna scena zjapila je prazna. Samo je na jednom stoliću bila postavljena fotografija pokojnika. Vidno potresena nastalom situacijom Barbara Rocco se sa suzama u očima oprašta od kolege i prijatelja – i to bi bilo sve. Ništa od svečanosti, nikoga od predstavnika uprave, gotovo nikoga od kolega glumaca i gorak osjećaj nelagode da se tako ispraća suradnik.

No, da stvar bude gora, doznao sam da u dubrovačkom kazalištu, gdje je Zoran Pokupec proveo naj-

Pinki u Taliru

duži dio svoga života i radnoga vijeka, komemoracije (lat. *commemoratio* – sjećanje) nije ni bilo. Otužno sjećanje u Varaždinu sam si još nekako, s obzirom da je Pokupec u tom kazalištu djelovao sam nekoliko sezona, mogao uz velik napor i objasniti, ali za nikakvo “sjećanje” u Dubrovniku nisam i još uvijek ne mogu naći objašnjenje – a ni opravdanje.

De mortuis nil nisi bene (dicendum)

Zoran Pokupec je važio za “teška” tipa. Poznati su njegovi sukobi sa suradnicima, kolegama, kazališnim upravama... Bez obzira što je u većini slučajeva on zapravo bio u pravu, tvrdoglavo nepopuštanje i ustrajanje na svojim stajalištima i zahtjevima neminovno se na kraju okreću protiv samoga takva čovjeka. Takvi ljudi navuku na sebe i jednu posebnu osjetljivost kada se o njima radi te onda i sredina tome shodno reagira kada se i kod njih otkriju mane i neke nekorektnosti koje bi u normalnim okolnostima za druge važile kao beznačajan prekršaj.

Je li moguće da njegova “težina” bude razlogom da se jedna sredina (u ovom slučaju naša kazališna) potpuno ogluši na odlazak svojega donedavnog suradnika, da ga zaboravi i da mu u tom zadnjem trenutku ne pruži ono što su već stare kulture smatrale da svakom čovjeku pripada: “De

mortuis nil nisi bene” (latinska varijanta) – “O mrtvima ili dobro ili ništa”, što odgovara našem “O mrtvima sve najbolje”. Čitam kod Homera:

“Duša našega druga Elpenora najprije dođe,
Jerbo pod zemljom na širokostasnom pokopan ne bi;
Niti ga oplakav mi nit’ sahraniv u dvorima njega
Kirkinim ostavismo onako, jer hitnja nam bješe.”

Homer: Odiseja, XI. pjevanje

Kao što se vidi, Odisej ulazeći u podzemni svijet, žaleći što on i njegovi drugovi nisu *oplakali* ni sahranili Elpenora, obećava Elpenorovoj duši propušteno nadoknaditi. Na rastanku duša podsjeća Odiseja na obvezu koju je preuzeo:

“Pak te molim kralju, na mene da pomisliš tamo
Te me neoplakana, nesahranjena ne ostav’
Za me ne mareć, da s’ ne bi rasrdili bogovi na te...”

Homer: Odiseja, XI. pjevanje

“Oplakati”, “neoplakati” označavaju u ovom slučaju ono što se danas, između ostalog, naziva “komemoracija”.

Po grčkoj mitologiji rijeka Aheront, koja se označavala kao rijeka bola, bila je jedna od pet rijeka grčkoga podzemnog svijeta, bila je granica između svijeta živih i svijeta mrtvih. Preko Aheronta je lađar Haron za jedan “obol” prevozio umrle na drugu stranu, u drugi svijet. U poznatom i cijenjenom bizantskom leksikonu “Suda” iz 10. st. stoji da prijelaz preko rijeke Aheronta nije kazna, nego je to mjesto ozdravljenja u kojem se čovjek čisti i oslobađa od svojih grijeha.

Kako to da su Rimljani, ne baš poznati kao posebno “nježni” i obazrivi ljudi, preuzeli od Grka takav običaj međusobnog komuniciranja i ostavili ga nama u naslijeđe u poznatoj izreci “De mortuis nil nisi bene”? Kako to da se mi danas tako nehajno odnosimo prema tom naslijeđu i prema, sasvim sigurno u slučaju Zorana Pokupeca, našima mrtvima?

PINKI

“Luda! Luda! Tko je spreman mijenjati svoju ludost za moj razum? – Ha, ja sam Aleksandar Veliki!”

Georg Büchner: *Leonce i Lena*

Sklon sam vjerovati da je morao postojati potpuno drukčiji razlog od pretpostavke da je njegov “težak” karakter bio razlogom zaborava.

Sredinom šezdesetih godina prošloga stoljeća u tramvaju broj 14 odmah nakon njegove tadašnje polazne (ili dolazne) postaje prvi puta sam vidio Zorana Pokupca. Vraćali smo se iz diskokluba na Savi i u zadnji tren prije polaska tramvaja uletio je galameći visok tip iznimno duge kose – u trenutku je tramvaj potpao pod njegovu vlast. Mi ostali začuđeno smo slušali i gledali ispade tog tipa koji nam je svima išao na živce. Na pitanje tko je to, netko je rekao da je to neki grafičar koji je malo lud.

Prošlo je neko vrijeme, upisao sam već drugu godinu režije na Akademiji. Na prijemnom ispitu za glumu, koje smo mi stariji uvijek budno pratili, pojavio se i “ludi grafičar” i bio je primljen. Radio sam predstavu za ispit iz režije i uz kolegu glumca s moje godine Zvonimira Zoričića trebao sam još jednoga muškoga glumca. Ne sjećam se zašto, ali upitao sam Pokupca bi li bio voljan s nama raditi komad Nedjeljka Fabrijka Meštar. Pristao je. Za našu predstavu trebali smo jedan lijes. Tadašnje Pionirsko kazalište u Preradovićevoj ulici imalo je jedan lijes i bili su spremni posuditi ga. Došli smo po lijes i, naravno, nismo ga nosili najkraćim putem na Akademiju. To nošenje lijesa kroz Zagreb nisam nikada zaboravio. Od tog vremena Zoran Pokupec postao je jedan od mojih najdražih prijatelja s kojim sam proveo nezaboravno vrijeme. Putovali smo zajedno, obilazili zagrebačke lokale i zafrkavali se.

Na Akademiji smo još jedanput zajedno radili. U jednom od, za mene, “najezoteričnijih” kazališnih komada, u Büchnerovu *Leoncu i Leni* Pinki je bio, a što drugo doli luda Valerio. Uz njega su igrali Nada Rocco, Jadranka Matković, Duško Valenčić i Ranko Tihomirović. To je bio prekrasan posao kojem se svi iznimno predali, a posebno naša Luda

Pinki. Stalno je donosio nove, sve bolje i bolje ideje i obogaćivao naš rad.

Nedugo iza toga Pinki je tijekom priprema ispita svoje glumačke klase, na užas profesora i kolega studenata, prije završenog ispita jednostavno otputovao u Indiju. Time je, naravno, ugrozio i sve ostale i morali su za ispit na brzinu pripremiti nešto drugo.

I upravo između ta dva pola treba shvatiti Zorana Pokupca. S jedne strane nevjerojatno predano angažiran i aktivan, a s druge strane teško shvatljivi postupci.

Ah gospodaru, kakav ja imam osjećaj za prirodu! Trava je tako lijepa, da bih želio biti vol, kako bih je mogao jesti, a onda opet postati čovjek da bi mogao pojesti vola koji je žderao tu travu.

Georg Büchner: *Leonce i Lena*

Svejedno je li se radilo o tramvaju (broj 14) u koji je, kao u *Stilskim vježbama* Raymonda Queneaua, uletio mladić duge kose i odmah ga preuzeo u svoju vlast ili o kaficima ili o kazalištu, Pinki je osvajao prostor. Ako bismo došli nekome u posjet, Pinki je odmah preuzimao kuhinju i često očajnim domaćicama tumačio što trebaju raditi u vlastitoj kuhinji. On sam bio je iznimno dobar kuhar i volio je pogostiti goste svojim kuharskim vještinama. Sve to događalo se uz neprestane komentare i tirade koje su prisutne nasmijavale doslovno do suza.

Pinkijeve samoironične priče o članovima njegove obitelji imale su legendarni status. Nije više bilo bitno izmišlja li on sve to ili ne. Sva ta lica o kojima je govorio sličila su više figurama iz nekoga Krležinog *Petrice* nego licima iz svakodnevnog života. Pinki im je svojim načinom prezentiranja udahnuo više duše nego smo to mi svi imali – vjerojatno smo ih zbog toga i voljeli.

Došao niotkuda, nije znao tko mu je otac, odrastao u nepoznatim okolnostima (ako se izuzmu već navedene priče), Zoran Pokupec nametnuo se društvu koje je ispod svoje umjetničke i na prvi pogled neobvezatne aureole imalo stroga pravila ponašanja i jasnu hijerarhiju. On nije bio tip koji bi se mogao prilagoditi okolini i nije mogao shvatiti ni prihvatiti pravila ponašanja. “Anarhičnost” i “ludost” privatnog života nije mogao “šarmantno” pretočiti u svakodnevni kazališni život i iz toga su neminovno proizlazili sukobi. Malo-pomalo počeo ga je pratiti glas “teška” suradnika.

Kakva je to nevolja! Ne može se skočiti s crkvenog tornja a da se ne slomi vrat. Ne možeš pojesti trešnje zajedno s košticama a da te ne zaboli trbuh.

Georg Büchner: *Leonce i Lena*

Luda Valerio iz Büchnerova *Leonca i Leni* pripada jednom potpuno drukčijem vremenu. Kralj mora imati svoju ludu, ali u vremenu gdje nema kraljeva nema mjesta ni za ludu. U situaciji kada su svi zapravo podanici, jednaki, ali neki više jednaki od drugih, nitko si ne može dopustiti izravno obračanje i komentiranje postupaka i situacija. Svakome mora biti jasno da će ga nakon trešanja s košticama boljeti trbuh i da će zbog svojega ponašanja doživjeti posljedice.

Pinki je ostao Valerio čak i tijekom Domovinskog rata. Još prije raspada Jugoslavije, u trenucima kada je to donosilo probleme, nastupa kao glumac na skupovima HDZ-a u Dubrovniku, da bi nakon napada na Dubrovnik i zauzimanja Rijeke dubrovačke sve vrijeme okupacije ostao živjeti u okupiranom području.

Ostao je Valerio sve dok ga nije pogodila bolest. Duhovitost se povukla i pojavila se gorčina. Izoliran i usamljen okreće se malim kazališnim formama, da bi na kraju sam obrađivao tekstove za koje je držao da mu odgovaraju. Potvrdu je dobio na glumačkim festivalima, gdje je pobjeđivao i uvijek izazivao pozornost svojim glumačkim dometima. To je bio još jedini prostor gdje je mogao vladati, ali kazališta nisu trebala lude i pojavila se prilika za osvetu – društvo se osvećuje za vrijeme ludosti. Ne dobiva više angažmane i prisiljen je svoj glumački prostor sam osvajati, što mu je s obzirom na bolest sve težepadalo.

Ja sam čitao, tražio i prevodio komade i tekstove za njega u nadi da će i dalje raditi – živjeti. Posljednjih godina gubio je želju za nečim novim i stalno je odgađao rad na novoj predstavi s izgovorom

rom da mora stabilizirati i normalizirati svoje zdravstveno stanje.

Moj gospodaru, mogao bih sjesti u neki kut i pjevati od jutra do mraka: *Eno muhe na zidu! Muha na zidu! Muha na zidu! Muha na zidu!* i tako dalje sve dok ne umrem.

Georg Büchner: *Leonce i Lena*

Hepiend

Na kremiranje na zagrebačkom groblju Mirogoj nije bilo ljudi koji su voljeli sprovode. Nije bilo službenih posjetitelja, a gotovo ni profesionalnih “ispratitelja”. Skupio se veliki broj poznanika i prijatelja koji su iskreno došli oprostiti se od Zorana Pokupca. Unatoč velikom broju prisutnih, ceremonija opraštanja prošla je rijetko intimno i potresno.

Gorčinu izazvanu nedoličnim ponašanjem institucija u kojima je Zoran Pokupec djelovao ublažilo je Hrvatsko društvo dramskih umjetnika s predsjednikom Goranom Grgićem, koje je nakon Mirogoja u svojim prostorijama priredilo “komemoraciju” na kojoj se opet potvrdilo da Zoran Pokupec ipak nije bio tako usamljen i izoliran kao što bi se to na prvi pogled pomislilo.

Kada se promislilo kako smo ga zajednički oplakali i ispratili, ostaje osjećaj da smo ga predali Haronu na najbolji mogući način. Jesmo li mu omogućili očišćenje grijeha, ostaje otvoreno. Sigurno je da je za mnoge od nas nakon njegova prelaska preko Aheronta ostala velika praznina i spoznaja da Pinki nije bio gubitnik – upravo suprotno.

Navedeni citati:

Shakespeare, *Kako vam drago* (prijevod Slavko Ježić, MH, 1951.)

Homer, *Odiseja*, XI. pjevanje (Preveo Tomo Maretić, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1987.)

Georg Büchner, *Leonce i Lena* (Mi smo igrali komad u izvrsnom prijevodu prof. Viktora Žmegača. Budući da mi taj prijevod trenutačno nije pri ruci, odlučio sam za ovu priliku sam prevesti navedene citate.)